

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **SHAKESPEARE ONDER PROFESSOREN.
BESPIEGELINGEN OVER EEN “ALTIJDGENOOT”**

Geen toneelliefhebber kan het zijn ontgaan dat William Shakespeare zich in 2016 mag verheugen in een bijzondere belangstelling. Natuurlijk heeft dat alles te maken met het feit dat (vermoedelijk) op 23 april, vierhonderd jaar geleden, de schrijver zijn laatste adem uitblies in zijn geboorteplaats Stratford-upon-Avon. Het jaar van Shakespeare, het jaar van de brexit: geen wonder dat rond het referendum aan de andere kant van het Kanaal de naam van de bard in duizendvoud opdook: “*Shakespeare would / wouldn't vote for Brexit*” claimden voor- en tegenstanders van de EU-uittrekking. En in de Britse pers werd, in de nasleep van de brexit, de leiderschaps-crisis binnen de conservatieve partij unisono vergeleken met een shakespeareaans koningsdrama.

Buiten zijn geboortegrond is Shakespeare uiteraard geen cultureel icoon met een dergelijk bereik, maar toch achtten ook Nederland en Vlaanderen dit jubileum bijzonder genoeg om het niet ongemerkt te laten voorbijgaan. In de media werden hier en daar weer wat heikele kwesties – altijd leuk om te lezen – opgerakeld: het auteurschap van de toneelstukken, het uiterlijk van de bard, zijn vermeende homoseksualiteit en de schedeldiefstal uit zijn ondiepe graf. Maar de beste manier om de schrijver te herdenken is natuurlijk het spelen van zijn stukken, en ook aan voorstellingen, in première dan wel in reprise, ontbreekt het in 2016 niet, in Nederland noch in Vlaanderen.

Bij uitgeverij Lannoo verscheen *Shakespeare. Auteur voor alle seizoenen*, een boek waarin theater- en

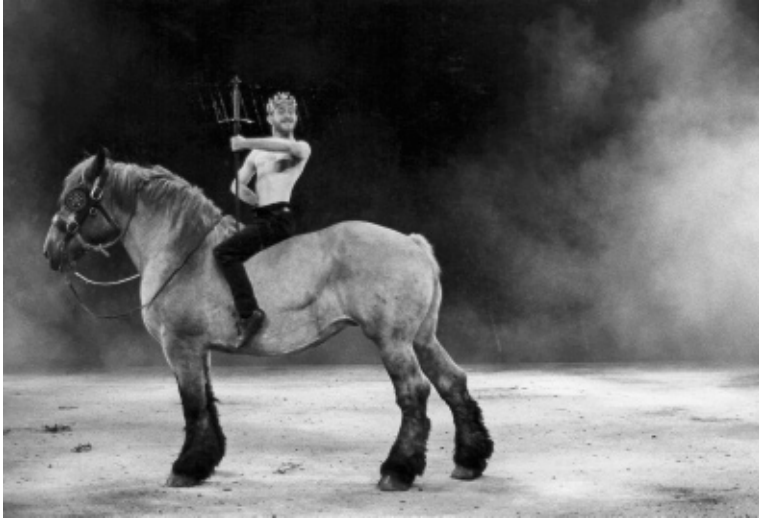
literatuurwetenschappers Jo De Vos, Jürgen Pieters (beiden Universiteit Gent) en Laurens De Vos (Universiteit van Amsterdam) een inleiding geven op Shakespeares belangrijkste toneelstukken en een overzicht presenteren van spraakmakende voorstellingen die de afgelopen vijftig jaar door Nederlandse en Vlaamse gezelschappen zijn opgevoerd. Een boek dat in een behoefte voorziet, want een dergelijke studie was er nog niet, en verder: dik gezaaid is de (recente) Shakespeareliteratuur in de Lage Landen bepaald niet.

Enkele jaren terug besprak ik hier de nogal zweverige studie van voormalig *Telegraaf*-recensent Peter Liefhebber, waarin hij een onderzoek doet naar *De storm* als theatrale variant van mythische inwijdingsrituelen (*Ons Erfdeel* 2008/4, pp. 142-145). Tussen toen en nu is er uiteraard meer secundaire literatuur in de Nederlandse taal verschenen, maar voornamelijk in dagblad- en tijdschriftvorm en niet zo basaal en degelijk als dit fraaie resultaat van Vlaams-Nederlandse samenwerking.

Het boek is opgebouwd uit negen hoofdstukken die alle een afzonderlijke tekst of een combinatie van teksten behandelen. Eerst wordt een stuk in zijn historische context geplaatst, waardoor een beeld ontstaat van de bodem waarop de teksten ooit gedijden en van de betekenis die ze in Shakespeares tijd gehad moeten hebben. Vervolgens wordt aan de hand van Nederlandse en Vlaamse producties van de voorbije halve eeuw de relevantie van de stukken in het heden besproken. De research is grondig en de stijl in het algemeen toegankelijk, al overheerst op sommige pagina's de academische toon wat al te sterk.

In de uitgebreide bespreking van *Ten Oorlog* (1997) bijvoorbeeld, de bewerking van acht koningsdrama's door Tom Lanoye, ligt het accent zwaar op het creatieve bureauwerk van Lanoye en minder op het uiteindelijke resultaat: de legendarische monsterproductie door de Blauwe Maandag Compagnie. Dat maakt het voor wie de voorstelling indertijd bijwoonde problematisch om het geziene voor zichzelf terug te halen en te toetsen aan wat de auteurs erover zeggen; en voor wie de voorstelling niet bijwoonde, is het lastig om zich er een beeld van te vormen.

Bij de bespreking van *Kings of War* (2015), de eveneens ingrijpende bewerking van vier

Macbeth van Shakespeare door De Tijd in 1987, regie door Ivo Van Hove, met Lucas Vandervost als Macbeth, Foto Archief De Tijd / © Herman Sorgeloos.

koningsdrama's door Rob Klinkenberg voor Toneelgroep Amsterdam, lukt het wat beter, al blijft het beschrijven van de voorstelling zelf min of meer steken in het benoemen van het decor en de rest van de visuele aankleding. Kortom, in het terugroepen van de toeschouwersbeleving, in plastische beschrijvingen van het vertoonde, schieten de professoren nogal eens tekort. Op het skelet van de teksten ontstaat als het ware weinig vlees. Dat zal uiteraard mede te maken hebben met het feit dat de heren waarschijnlijk niet alle voorstellingen met eigen ogen hebben gezien.

De auteurs geven aan dat de koningsdrama's – die relatief veel aandacht krijgen – lange tijd ten onrechte zijn gelezen als “een weinig kritische weergave van de staatsideologie” (p. 41) en vervolgens dat in de jaren zestig het besef doorbrak “dat Shakespeare aan theater deed, niet aan politiek” (p. 42). Juist dat laatste aspect, Shakespeare als “theaterman”, mis ik soms in de besprekingen. De sleutel tot het aanhoudende succes van zijn drama heeft naar mijn idee vooral te maken met de mysterieuze theatrale kracht ervan, veel meer nog dan met de historische relatie tussen onze tijd en die van Shakespeare, hoe gretig en dankbaar regisseurs daarop ook focussen en hoe intelligent

dan wel verward ze ook omgaan met Shakespeare als “altijdgenoot” (de woordspeling is van de auteurs).

Op pagina 211 worden de personages van Shakespeare bestempeld als “zoekende en struikelende wezens van vlees en bloed (...) met idealen die nooit volslagen goed of slecht zijn, maar altijd een particuliere combinatie van die twee.” Wat minder descriptieve beschouwelijkerheid en wat meer onderzoek naar het geheim van dat “particuliere” had deze studie waarschijnlijk nóg aantrekkelijker kunnen maken – al is het voor de houdbaarheidsdatum van het oeuvre ongetwijfeld goed dat het raadsel Shakespeare in de kern onopgelost blijft.

In een afsluitend hoofdstuk verontschuldigen de schrijvers zich voor het feit dat ze noodgedwongen een selectie moesten maken uit de vele theaterproducties die in theorie aan bod hadden kunnen komen. Natuurlijk zal niemand hen dat kwalijk nemen, temeer omdat van de meerderheid van de gekozen voorstellingen de aanwezigheid een vanzelfsprekendheid is. Ik noem slechts mijlpalen als de *King Lear* (1982) van Jan Decorte (“een onbarmhartig lange voorstelling en men moet een beetje masochistisch zijn om hem uit te zitten”, noteerde *NRC*-criticus Jac Heijer indertijd), *Ten*

Oorlog (1997) van Luk Perceval, de *Romeinse Tragedies* (2007) van Ivo van Hove.

Dat neemt niet weg dat ik het ontbreken van enkele persoonlijke hoogtepunten betreurt: de monumentale, ruige *MacBeth* (1983) van La Luna bijvoorbeeld, in een regie van Çanci Geraedts, op een braakliggend stuk grond in Almere Haven, of de Friese *Kening Lear* (2003) van Tryater, een groots spektakel in een regie van Jos Thie, gespeeld in een manege in Drachten. En door het negeren van de *Midzomernachtsdroom* van Dirk Tanghe bij de Utrechtse Paardenkathedraal (2001) misten de auteurs een kans om in te zoomen op een andere, meer levenslustige en exuberante kant van de regisseur die in zijn “wonderkind-jaren” zulke heldere en gedenkwaardige – en dus terecht in het boek besproken – interpretaties maakte van *De getemde feeks* (1986), *Romeo en Julia* (1988) en *Hamlet* (1991),

Maar wat ik hoe dan ook een gemis vind: wie een boek schrijft over Shakespeare in de Lage Landen, kan naar mijn mening niet om de zeventigjarige Shakespearetraditie in het Drentse Diever heen. Weliswaar komen we dan terecht in het meer volkse domein van het amateurtheater, maar wel amateurtheater van een niveau waar de landelijke pers, zeker sinds het aantreden van Jack Nieborg als artistiek leider, inmiddels met een professionele blik naar durft te kijken. Nieborgs *Romeo en Julia* uit 2015 kreeg in vrijwel alle kranten de hoogst mogelijke waardering.

De speellijst van Diever telt dus wel degelijk een aantal belangwekkende, misschien zelfs iconische Shakespeares, evenals die van het Amsterdamse Bostheater waar de jaarlijkse voorstellingensreeks sinds 1985 niet minder dan tien keer een Shakespeare telde. Een buitenproportionele ruimte in de openlucht: misschien gedijen daarin de grote, epische, vaak rauwe verhalen waarvan Shakespeare de ongekroonde koning is zelfs beter dan binnen de begrenzingen van een theaterzaal. Geen wonder dat veel regisseurs voor hun Shakespeare naar een of andere vorm van expansie zochten: in zijn *Romeinse Tragedies* bijvoorbeeld, een zes uur durende marathon op basis van drie tragedies over het klassieke Rome, gebruikte Ivo van Hove naast digitale technieken de zaal, het podium, de foyers en de straat om zijn interpretatie kracht bij te zetten.

Het boek is voorbeeldig uitgegeven, rijk geïllustreerd (voor wie gek is op scènefoto's, zoals ik, mag het altijd meer zijn), met achterin een adequaat overzicht van relevante websites en literatuur, maar helaas zonder een register van personen en personages. Een enkel foutje, zoals het consequent verkeerd spellen van de naam Lucas Vandervost (niet Vandervorst) is een onbeduidend smetje op een overigens buitengewoon interessant en lezenswaardig boek.

JOS NIJHOF

JO DE VOS, JÜRGEN PIETERS, LAURENS DE VOS, *Shakespeare*.
Auteur voor alle seizoenen. Met een terugblik op 50 jaar
voorstellingen in de Lage Landen, Lannoo, Tielt, 2016, 272 p.